
Sławomir Wadyl

WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ WYKOPALISKOWYCH PROWADZONYCH W 2016 ROKU NA GRODZISKU W WĘGIELSZTYNIE, POW. WĘGORZEWO, STAN. 1¹

Słowa kluczowe: grodzisko, wczesna epoka żelaza, wczesne średniowiecze, Prusy

Schlüsselwörter: Burgberg, Eisenzeit, Frühmittelalter, Preussen

Keywords: Iron Age, Early Medieval Period, Prussia

Badania archeologiczne grodziska w Węgielsztynie były elementem projektu dotyczącego wczesnośredniowiecznych dziejów dawnych ziem pruskich realizowanego w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Stanowisko od dawna było przedmiotem zainteresowania archeologów. Pierwsze wykopaliska na grodzisku prowadził Jerzy Helwing jeszcze w XVIII w.², jednak jedyne jak dotychczas naukowe badania to prace sondażowe prowadzone w 1970 r. przez Barbarę Balke³.

Skala prowadzonych dotychczas badań była niewielka, a stwierdzenie kilku faz osadniczych wskazywało na potencjalnie dużą wartość poznawczą grodziska, które to fakty spowodowały wytypowania stanowiska do badań szerokopłaszczyznowych. Głównym celem badań była weryfikacja w zakresie jego przynależności kulturowej oraz chronologii⁴.

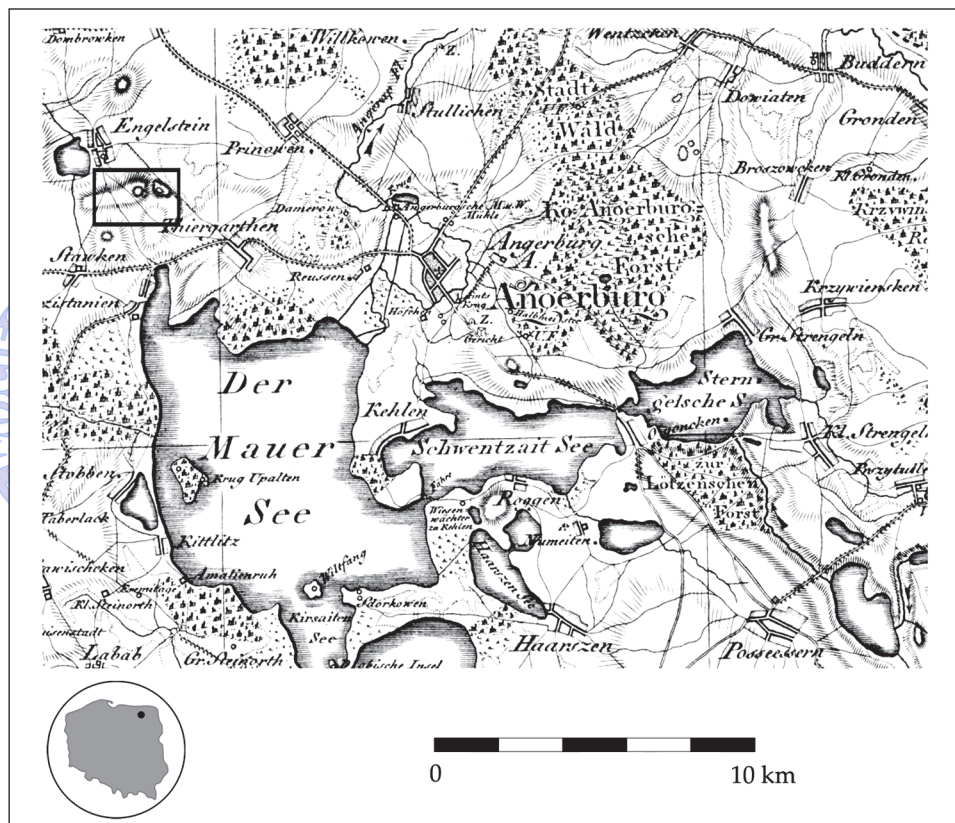
¹ Niniejszy artykuł powstał w trakcie realizacji projektu *Ziemie pruskie we wczesnym średniowieczu. Kształtowanie się nowej struktury osadniczo-terytorialnej i społecznej w świetle źródeł archeologicznych*. Badania zostały sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych w ramach finansowania stażu po uzyskaniu stopnia naukowego doktora na podstawie decyzji numer DEC-2015/16/S/HS3/00533.

² Badania były dziełem Jerzego Helwina, kuzyna Andrzeja Helwina, pastora polskiej parafii ewangelickiej w Węgorzewie, wybitnego uczonego, przyrodnika, botanika i lekarza; zob. A. Abramowicz, *Jerzy Andrzej Helwing jako archeolog*, Rocznik Olsztyński, 1989, t. 16, ss. 49–64. Z opisu pastora dowiadujemy się, że „Rzecz udała się szczęśliwie bowiem po wyczerpujących pracach odkryto grób składnie wzniesiony z kamieni”, A. Helwing, *Lithographia Angerburgica*, cz. 1, Königsberg 1717, ss. 93–94). Powszechnie uznaje się, że odkryty grób należy datować na horyzont późnopogański, zob. np. B. Balke, *Wyniki badań sondażowych grodziska w Węgielsztynie*, Rocznik Olsztyński, 1989, t. 16, s. 76; J.M. Łapo, *Grodziska gminy Węgorzewo*, Studia Angerburgica, 1996, t. 1, s. 44.

³ B. Balke, *Badania sondażowe na grodzisku pruskim w Węgielsztynie w pow. Węgorzewskim w 1970 r.*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1970, nr 4, ss. 656–658; Eadem, *Wyniki badań...*, Rocznik Olsztyński, 1989, t. 16, ss. 75–90.

⁴ Pracami kierował autor tych słów wspierany przez dra Jerzego Łapo z Muzeum Kultury Ludowej w Węgorzewie. W badaniach uczestniczyły również mgr Sylwia Borowicz, Anna Kubicka oraz grupa studentów z Uniwersytetu Warszawskiego i Uniwersytetu Gdańskiego.

Grodzisko znajduje się około 1 km na południe od centrum wsi i około 0,35 km na południowy wschód od brzegu Jeziora Węgielsztyńskiego (Ryc. 1). Usytuowane jest w strefie krawędziowej wysoczyzny o wysokości 117–118 m n.p.m. o naturalnie stromych, trudno dostępnych brzegach, zwłaszcza od strony północnej, zachodniej i południowej.

Ryc. 1. Lokalizacja grodziska w Węgielsztynie, pow. Węgorzewo na mapie F. Schroetter, Karte von Ost-Preussen nebst Preussisch Litthauen und West-Preussen nebst dem Netzdistrict, arkusz 12

Prace wykopaliskowe poprzedzone zostały badaniami geofizycznymi metodą geomagnetyczną. Prospekcję geomagnetyczną, której celem było rozpoznanie i określenie położenia miejsc istotnych zmian w natężeniu pola magnetycznego (anomalii) na terenie grodziska i w jego bezpośredniej okolicy przeprowadził mgr Wiesław Małkowski z Instytutu Archeologii UW. Badania geomagnetyczne wykazały pewne anomalie dipolowe związane z prawdopodobnymi pojedynczymi obiektami metalowymi, jak również anomalie liniowe.

Po przeanalizowaniu wyników badań geofizycznych zaplanowano wytyczenie sześciu wykopów badawczych, trzy z nich znajdowały się na grodzisku (1, 2 i 6),

trzy kolejne poza grodziskiem, w miejscu gdzie mogła znajdować się osada przy-grodowa (3, 4 i 5). Wykop 1 wytyczono we wschodniej partii grodziska, obejmował obszar o powierzchni 18×5 m. Wykop 2 o rozmiarach 5×2 m wytyczono w pół-nocnej części wzgórza. Wykop 3 znajdował się na południe od grodziska i miał wy-miary 20×2 m⁵ (został podzielony na trzy działki – A–C, o długości 5 m), w trakcie

Ryc. 2. Węgielsztyn, pow. Węgorzewo. Konstrukcja przekładkowa wału najmłodszej fazy odsłonięta w wykopie 1 (fot. S. Wadył)

prac wykop poszerzono w południowej części o obszar o powierzchni 3 m^2 , następ-nie zaś o całą działkę D. Wykop 4 został wytyczony na obszarze znajdującym się na wschód od grodziska i miał wymiary 20×3 m. Kolejny wykop (5) wytyczono w tej samej strefie, w odległości około 10 m na północny wschód od krawędzi ze-wnętrznej grodziska. Wykop miał wymiary 3×2 m. Ostatni wykop (6), wytyczony w północno-zachodniej partii grodziska, miał rozmiary 5×3 m. Łącznie badania-mi objęto obszar o powierzchni $2,23 \text{ ara}$. W obrębie grodziska przebadano 115 m^2 , pozostałe 108 m^2 , to teren osady przygrodowej.

W wykopie 1 zadokumentowano nawarstwienia kulturowe o miąższości od $0,6$ m w zachodniej partii wykopu (na majdanie) po $4,2$ – $4,3$ m we wschodniej

⁵ Początkowo miał rozmiary 15×2 m (został podzielony na trzy działki – A–C, o długości 5 m), w trak-cie prac wykop poszerzono w południowej części o obszar o powierzchni 3 m^2 , następnie zaś o całą działkę D.

części wykopu (na wysokości wału). Odsłonięto przede wszystkim nawarstwienia związane z kolejnymi fazami wznoszenia wału, a także obiekt półziemiankowy o funkcji prawdopodobnie mieszkalnej. Najstarszą fazę wyznacza nieznacznych rozmiarów wał z jądrem w postaci konstrukcji kamiennej przypominającej suchy mur. Niewątpliwie horyzont ten należy datować na wczesną epokę żelaza. Podwyższenie wału nastąpiło zapewne w okresie wczesnego średniowiecza. Wał z najmłodszego horyzontu składał się z potężnej konstrukcji przekładkowej wzniesionej na gliniano-ziemnej platformie (Ryc. 2). W wykopie 2 zadokumentowano nawarstwienia na północnej krawędzi grodziska sięgające miąższości 1,65 m. Nawarstwienia reprezentują głównie wczesnożelazny horyzont zasiedlenia wzgórza. Nie natrafiono na relikty wału wczesnośredniowiecznego. W wykopie 3 odkryto intensywną warstwę kulturową, w której spągu zadokumentowano interesujące układy kamieni oraz szereg dołków posłupowych. W warstwie występowały zarówno zabytki z wczesnej epoki żelaza, jak i z okresu wczesnego średniowiecza. Odsłonięte relikty dowodzą, że w tym miejscu znajdowała się osada związana z osiedlem obronnym. W wykopie 4 nie zarejestrowano żadnych struktur archeologicznych. Pod silnie gliniastym humusem zalegała ciemnopomarańczowa glina calcowa. W wykopie 5, w jego zachodniej części natrafiono na dość jałową warstwę kulturową z niezbyt regularnym układem kamieni. Z warstwy nie pozyskano żadnych materiałów zabytkowych. W wykopie 6 odsłonięto rozwalisko konstrukcji znajdującej się w północno zachodniej partii grodziska – wału bądź obiektu wieżowego. Odsłonięto również interesujący obiekt wypełniony kamieniami z wolną przestrzenią w centralnej części – w miejscu tym pierwotnie umieszczony był słup.

W trakcie badań pozyskano dość liczny zbiór zabytków. Zespół ceramiki liczy około 3500 fragmentów. Ponadto odkryto około 500 fragmentów szczątków zwierzęcych oraz kilkadziesiąt tzw. zabytków wydzielonych. Warto w tym miejscu wyróżnić unikatowe odkrycie żarna/moździerza garncarskiego. Większość zabytków to przedmioty codziennego użytku. Znaczna ich część to przedmioty z okresu nowożytnego, które występowały przeważnie w warstwie współczesnego humusu.

Ze wstępnej analizy materiałów zabytkowych wynika, że wzgórze było intensywnie użytkowane we wczesnej epoce żelaza (druga połowa pierwszego tysiąclecia przed naszą erą), przypuszczalnie przez społeczności kultury kurhanów zachodniobałtyjskich. W tym czasie osiedle było, przynajmniej częściowo umocnione i wydaje się, że trwale zamieszkałe. Kolejna intensywna faza użytkowania przypadała na wczesne średniowiecze. Materiały zabytkowe reprezentują dwa różne nurty w garncarstwie – większa część to fragmenty naczyń ręcznie lepionych, mniejsza część to naczynia starannie wykonane z wykorzystaniem koła garncarskiego. Trudno jednoznacznie rozstrzygnąć w tym momen-

cie, czy odzwierciedlają dwie różne fazy zasiedlenia we wczesnym średniowieczu, czy też był to jeden horyzont chronologiczny. W trakcie badań nie stwierdzono trwałych śladów zamieszkania grodu, przez co wydaje się, że w głównej mierze pełnił funkcję refugialną.

Podsumowując należy stwierdzić, że wyniki badań są niezwykle interesujące. Szczególnie wartościowych danych dostarczył przekop przez wał uzyskany w wykopie 1. Za istotne należy uznać odkrycie osady usytuowanej na południe od wzgórza (wykop 3), na którym znajdował się gród.

Sławomir Wadył, *Vorläufige Ergebnisse der Ausgrabungen auf dem Burgberg im Węgielsztyn (Engelstein), Kreis Węgorzewo (Angerburg) im Jahre 2016*

Zusammenfassung

Der Burgberg liegt ca. 1 km südlich vom Dorfzentrum und ca. 0,35 km südöstlich vom Ufer des Engelsteiner Sees entfernt. Während der Forschungsarbeiten wurden zahlreiche Funde gemacht. Die Keramik-Gruppe zählt ca. 3500 Fragmente. Außerdem wurden ca. 500 Fragmente der Überreste von Tieren gefunden, auch viele andere Funde, größtenteils waren es Gegenstände des täglichen Bedarfs. Aus der Voruntersuchung des Fundmaterials geht hervor, dass der Burgberg in der frühen Eisenzeit (zweite Hälfte des ersten Jahrtausends vor unserer Zeitrechnung) genutzt wurde. In dieser Zeit wurde die Siedlung wenigstens teilweise befestigt und höchstwahrscheinlich auch besiedelt. Die nächste intensive Nutzungsphase des Berges gab es im Frühmittelalter.

Übersetzt von Alina Kuzborska

Sławomir Wadył, *Preliminary results of excavations at the hillfort in Węgielsztyn, Węgorzewo County in 2016*

Summary

The stronghold is located about 1 km south of the centre of the village and about 0.35 km south-east of the shore of Lake Węgielsztynskie. During the excavations quite a large number of artefacts were recovered. The ceramic assemblage included around 3,500 fragments. In addition, about 500 fragments of animal bone were discovered, as well as several dozen artefacts, most of which were for daily use. The preliminary analysis of the materials indicates that the hill was intensively used in the early Iron Age (the second half of the first millennium BC). At that time, the settlement was at least partially fortified and seems to have been permanently inhabited. The next phase of intensive use was in the early Middle Ages.

Translated by Aleksander Pluskowski

dr Sławomir Wadył
Instytut Archeologii
Uniwersytet Warszawski
slawomirwadył@wp.pl

Opracowania

Abramowicz A.

1989. Jerzy Andrzej Helwing jako archeolog, *Rocznik Olsztynski*, t. 16, ss. 49–64.

Balke B.

1970. *Badania sondażowe na grodzisku pruskim w Węgielsztynie w pow. Węgorzewskim w 1970 r.*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 4, ss. 656–658.

1989. *Wyniki badań sondażowych grodziska w Węgielsztynie*, Rocznik Olsztyński, t. 16, ss. 75–90.

Helwing J.A.

1717. *Lithographia Angerburgica*, cz. 1, Königsberg.

Łapo J.M.

1996. *Grodziska gminy Węgorzewo*, Studia Angerburgica, t. 1, ss. 38–47.

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO